

Múlt a jelenben

Modern pedagógiai irányzatok a Kodály-koncepció tükrében

Luif- Nagy Szilvia

Nyugat-Magyarországi Egyetem, Savaria Egyetemi Központ
Művészeti, Nevelés- és Sporttudományi Kar
Ének-zene szak, 3. évfolyam

Dr. Pozsonyiné Falusi Anikó, főiskolai docens

Bevezetés

Dolgozatom témája azt a kérdést járja körbe, hogy a régi, nagy módszerek, magyar vonatkozásban a Kodály- koncepció - mellyel méltán lett világhírű a magyar zenei oktatás –, miképp ültethető át egy olyan korba, gyakorlatba, amikor világszerte modern tendenciák vannak, melyek a kooperatív technikákat, a projektoktatást, vagy a kompetencia – készségfejlesztés – alapú oktatás bevezetését, megszilárdítását veszik alapul. Lehet-e az értékes „régit” sikeresen kombinálni, átültetni a modernbe, az újba? Vagy lehetséges, hogy mindez nem is új, hanem a régi módszerek már mind tartalmazzák az új tendenciák lényegi elemeit és „nincs új a nap alatt”? A Kodály-módszer jellegzetességei miképp ültethetők át a jelen állapotokba? Egyértelműen megfeleltethetők-e egymásnak a pedagógiai pontok a modern pedagógiák jellemzőivel, vagy csak nyomokban felhasználhatók, megvalósíthatók? Ezekre a kérdésekre igyekszem választ találni, s azokat az én elgondolásom szerint gyakorlati példákkal illusztrálni. Megpróbálok az elkerülhetetlen elméleti részekről (alapvető, átfogó képre szükség van a modern oktatási módszerekről) utalni a Kodály- féle gyakorlatra, illetve az esetleges „száraz elméletiséget” elkerülve egybegyúrom a kettőt, ezáltal párhuzamban látva a múltat és a jelent.

Kooperatív tanítási technikák

*„A közösség elve azt tartalmazza,
hogy egymás érdekében cselekszünk,
de nemcsak az egyik a másikért,
és a másik az egyikért, hanem ahogyan az
egyik a másikért, úgy a másik az egyikért.”*

(Karl Barth)

A kooperatív technikákról általában, Bakó Balázs és Dr. Simon Katalin ¹ főiskolai jegyzetei alapján, a Spencer Kagan-felé megfogalmazást alapul véve, Kodály Zoltán Visszatekintéseivel átszöve:

Új szerep, feladat, elvárás jelenik meg az iskolákkal szemben, miszerint az élethosszig tartó tanulásra kell nevelni, valamint a kommunikáció fejlesztését és az együtt dolgozás elméletét tartják fontosnak. Kodály szerint az ének tanulástanításnak is állandó jelleggel meg kell újulnia. A sokoldalú személyiségfejlesztést kell előtérbe helyezni, elsődleges a lélek, melyhez a zenén át vezet az út. Fontos, hogy ne a szokványos oktatási módszereket alkalmazzuk, hiszen a tanítás ne gyötrelem legyen, hanem gyönyörűség. A szokványos oktatás helyett változatos módszereket kell alkalmazni. Ezért is tűnt jó ötletnek, hogy a zeneoktatást, a régi, jól bevált pedagógiai módszereket vajon hogyan lehet új színben a diákság elé tárni.

Megjelenik, és előtérbe kerül a (kulcs) kompetencia fogalma, melyek új és váratlan élethelyzetben is segítik a gyors probléma-felismerést és megoldást. Ebben a tanárnak is lényeges szerepe van, hiszen neki is meg kell keresni, felderítenie azokat a készségeket, képességeket – mind társadalmilag, mind szociálisan – melyekre a boldoguláshoz a diáknak szüksége lesz. A karvezetés társadalmi háttere erre is nagyon jó példa, hiszen embercsoportok alakulnak ki, akik megbecsülik, társadalmilag egyenlőnek tekintik egymást. A kooperáció tulajdonképpen társadalmi együttműködés is.

¹ <http://pszk.nyime.hu/letolthetodokumentumok/viewcategory/32-kepzk-kepzes-tananyagok>

Központi fontosságúvá vált az egyéni erőt meghaladó, társas munkát segítő feladatmegoldás, mely a későbbi munkahelyen a társas kommunikációban és feladatmegoldásban fog kamatozni. A gazdasági fejlődés következtében a mai óvodások fele olyan munkakörben fog elhelyezkedni, amelyet ma még nem is ismerünk, így a kooperatív interakciós helyzeteket kell előtérbe helyezni. Kodály is kitér az óvoda, az óvók központi szerepére, hiszen az ő elsődleges kooperációs feladatuk az emberi közösségbe való beilleszkedés elősegítése. Ma nagy probléma, hogy nem tanulják meg a gyerekek, hogy nem magukért élnek, hanem egymásért, és ez lenne a kooperáció alapvető mondanivalója. Mindezt persze zenei alapokra kívánja helyezni, hiszen az együttműködést a néphagyomány, játék, gyerekdalok világán keresztül közelíti meg, mely a kisdedekhez áll a legközelebb. Kodály nagyszerű zenepedagógusként nagyon jól tudja, hogy a koncepcióhoz, a gyermek pszichológiai fejlődéséhez tartozik az úgy nevezett szenzitív időszak is, mely ének- zene tekintetében 3-7 évig van. Ez azt jelenti, hogy ha addig nem ültettük el a tiszta zeneiség alapjait a gyermekben, nem keltettük fel az érdeklődését, nem sajátítottuk el vele a szociális érzékenység, kooperativitás alapjait, azokat nagyobb korban vagy egyáltalán nem, vagy csak nagy áldozatok, erőfeszítések árán lesz képes megtenni. Ezt erősíti az a felfogás is, hogy az a gyerek, aki sokat járt olyan rendszer keretein belül iskolába, óvodába, ahol ezeket a készségeket nem sajátította el, azok már nem lesznek képesek társadalmi együttműködésre sem.

Kodály szerint a kisgyermekekben nagy kárt tett az, hogy a gyermekdalok elég nagy százaléka német alapú volt. Ez viszont nem egyeztethető össze a nemzetneveléssel, a magyarság tudat alatti elemeinek beültetésével (minél mélyebb a fundamentum, annál szilárdabb az épület: ezért van az óvodának nagyon nagy felelőssége).

Az interakciós helyzetek több felől megközelíthetők, így például a vegyes népcsoportok egy földrajzi helyen történő csoportosulásával, vagy a szocializációt figyelembe véve nagy súllyal említhető meg a családok szerepe, azok felbomlása, a testvérek és nagyszülők helyét a televízió veszi át (antiszocialitás – sok agresszió, hirdetések, pusztuló családi kommunikáció). Kodály népcsoportokkal kapcsolatos interakciója leszűkíthető a nemzeti együttműködésre, így a határon túli magyarokkal való együttműködésre. Ő maga is nagyon sok népdalgyűjtést végzett ezeken a területeken, sőt azt is megállapította, hogy sokszor több földrajzi terület körbejárásával,

sorok különböző helyről történő összegyűjtéséből sikerült összerakni egy-egy egész népdalt. Nagy szívfájdalmaként említi meg Kodály azt is, hogy a magyar sajnos nem szeret egyesülni, ami nagy hiba. Ez a gondolkör szoros összefüggésben áll nemzeti öntudat kiteljesedésével zenei és társadalmi téren is.

A gyerekek nem ismerik a kooperatív utat. Ha olyan feladat-, élethelyzetbe kerülnek, ahol a kooperáció jelenti a kiutat, inkább versengeni kezdenek egymással. A hagyományos iskolában nevelkedő gyerekek, akik eltöltenek pár évet a versengő rendszerben, utána képtelenek lesznek alkalmazni a kooperatív technikákat, míg az ezt át nem élt óvodás társaik, minden probléma nélkül teszik ezt. Kodály ezt a „céhbeli gög” gondolatával közelíti meg. Ő maga is úgy gondolja, hogy az emberekben sajnos az a hozzáállás uralkodik, miszerint annál értékesebb valaki, minél kevesebben értenek ahhoz, amihez ő, és hogy ez megváltozzon, persze semmit nem tesznek. A versengéshez és a göghöz sajnos a megvetés is hozzátartozik. Sokan lenézik azt, aki nem hozzáértő azon a területen, amin ő. A munkahely elvesztéséhez nagyobb részben járul a szocializációs készségek hiánya, mint a szakmai készségek hiánya. A törődésre, segítségre, önzetlenségre való szocializálás ma döntő többségben az iskolára hárul.

A gyárakkal szemben a munkahelyek nagy része az információfeldolgozásban, tudományos szférában és szolgáltatásban található. További indok a változtatásra, hogy az urbanizációs törekvések eredményeképpen a hajdani vidéki gyermekek egyre kevésbé tartják fontosnak a törődést, önzetlenséget és a segítségnyújtást. Ez azért nagyon nagy probléma, mert az optimális heterogenitás helyett homogenizálódnak az osztályok, a gyerekek. Eddig nagy segítség volt az osztályéletben a vidéki gyermek, hiszen ő magába szívta a zenei anyanyelvet, míg a városi gyermek nem. Így zenei téren, egy-egy csoportmunkánál lehetett számítani a falusi gyermekekre, lelkéből fakadó tiszta zeneiségére, hogy majd ezzel segíti csoporttársát. Kodály elgondolása szerint a zene a falusi gyermekhez áll a legközelebb, hiszen ő a népzene anyagából építkezik, nem „lelki vérszegény”, míg egy városi gyermeknek jóval kisebb esélye van, hogy a zenei indíttatását „tiszta forrásból” meríti majd. A rossz zene pedig egyenlő a lelki betegséggel, lelki „vérszegénységgel”. Az urbanizációval, a gyerekek homogenizálódásával (és sajnos rossz irányban történik a homogenizáció, hiszen lehetne úgy is, hogy a városi gyereket „fertőzi meg” a vidéki tiszta zene), még rejtettebbé válik a tiszta népi eredetű magyar zene. Ma már nem helytálló az az

elgondolás, miszerint a tempó, anyanyelv, stílus és motivációs rendszer ugyanúgy értelmezhető minden diáknál. A kooperatív tanulás heterogenitásra épülő módszerei jobban tükrözik a diákság sokszínűségét.

Ami a társadalmi és szocializációs problémáknál jelentősebb az az, hogy az iskolai teljesítményekben megfigyelhető szakadékok kooperatív hozzáállás nélkül nem orvosolhatók, s a gyerekek közötti szocializációs, társadalmi, teljesítménybeli olló csak tovább növekedik. Vizsgálatok igazolják, hogy a kevésbé eredményorientált gyerekek általában kisebbségi közegből jönnek, ahol viszont aktívabban gyakorolják a kooperációt, míg többségi társaik eleve olyan környezetben nőttek fel, mely sikerorientált. Az is bizonyítható továbbá, hogy ha ez a két réteg együtt dolgozik, a kisebbségiek a kooperatív technikák miatt könnyebben haladnak, míg a teljesítményorientáltakat egyrészt motiválja, hogy felismerik a tényt, miszerint a tanulás, és tudás tanításra jogosít, és jó dolog másnak valamit megtanítani, másrészt pedig amíg magyaráznak, maguk is tanulnak. Kodály ezt a zene felől megközelítve az alábbiak szerint értelmezi: célszerű egy csoportot heterogénen úgy létrehozni, hogy legyenek benne különböző szintű tanulók és feladatok. A leoptimalisabb, ha zenetanulók is vannak a különböző csoportokban, illetve a feladatok változatosságára utalva legyenek zenei abc-vel, illetve relatív szolmizációval kapcsolatos feladatok is. Hiszen az abc a zenetanulóknak erőssége, a szolmizálást, annak gyakorlati hasznát viszont az iskolás gyermek tudja alkalmazni, hiszen neki a kottaolvasáshoz ez kell. Neki nem kell az abc-s név, mivel nem tanul hangszerjátékot, a zeneiskolásnak pedig elsősorban az kell. Így kölcsönös lehet az egymásnak való segítség.

A másik megközelítés pedig az alábbiak szerint történik: „Ha tehát egy intézetnek se tanterve, se tanára, mit tegyen? Mint a régi magyar kollégiumok: adjon alkalmat, hogy a haladottabb diákok tanítsák rászoruló társaikat. Minden iskolában akad egy-két zeneértő diák, aki vállalja, hogy künnrekedt társainak útját egyengesse a zene paradicsomkertje felé. Régebben a zeneértők többnyire gőgösen elzárkóztak. Amit tudtak, maguknak tartották, lenézték a többieket, annyival is különbnek érezték magukat. Mintha ez a szellem tűnőben volna. Akár a cserkésznevelés eredménye, akár a közösségi érzés halk jelentkezése: a mai diák már úgy gondolkodik, hogy az ő tudása nem csak a magáé, tartozik azzal másoknak. De tapasztalja is, hogy kincse nem fogy, ha két kézzel szórja, sőt szaporodik. Neki is jobb, ha nem marad magára, tudása (többnyire

még szűk) tornyocskájában. Docendo discimus (tanítva tanulunk). Maga is fejlődik, ha társakat nevel maga mellé, akikkel együtt örvendezhet olyan művek megszólaltatásában, amelyenkről magányos hangszere mellett maradván nem is álmodott. Így lesz az önképzésből tágabb, gyümölcsözőbb egymásképzés. A kör lehet a kaptár, melyből kirajzanak a kisebb énekcsoportok, hogy osztályukban tovább adják, amit megtanultak.² ” Ennél tömörebben, lényegre törőbben nem is fogalmazhatta volna meg Kodály sok évvel ezelőtt a mai „új” pedagógiai irányzat lényegét.

Ebből az is következik, hogy a szegregáció önmagában nem megoldás, de a fentiekből látható, hogy a kooperativitás szakmai megoldással kecsegtet. A szakmaiságot a kooperativitással összevonni a legjobb gondolat, hiszen amíg gyakorlunk egy szólamcserét - mely a legkiválóbb módszer, hogy a másik helyébe képzeljük magunkat, tudjunk figyelni a másokra - vagy éppen a ritmus-többszólamúságot gyakoroljuk - ahol ugyanez a szituáció jelenik meg -, addig a legnagyobb kooperációs jelenség, az együtt dolgozás, és az egymásra utaltság jelenik meg. Arról nem is beszélve, hogy az etnikumokat is közelebb hozza egymáshoz, képessé válnak a társas együttműködésre, csökkennek az előítéletek egymással szemben, fogékonyabbak lesznek a gyerekek az internacionális lehetőségekre, kapcsolatokra. Segít a nyelvi nehézségek leküzdésében, hiszen míg az egyik gyereknek a tananyag a sajátja lesz, bővül a szókincse, addig a másik érthetőbben kapja az információkat. A kooperatív tanulási technikák vezetnek a későbbiekben olyan fontos társadalmi alapgondolatokhoz, mint a demokrácia, a demokratikus együttműködés. A nagy pedagógus-zenész szerint komoly probléma, hogy a magyarságnál a széthúzás, „különködés”, „külömbködés” jellemző és ezért igyekszik az általa legnagyobbnak tartott zenei eszközökkel összehozni a magyarságot, így az egymással való éneklés, a közös zenei múlt és dallamkincs nem csupán a tiszta intonációhoz vezethet, hanem a társadalmi, nemzeti együttműködéshez is. Olyan karok felállítása a cél, ahol együttérző, homogén csoport jön létre. Nemileg optimálisabb, ha heterogén, de érzelmileg erősíteni kell a homogenitást.

A meglévő készségek, mint az írás, olvasás, számolás, odafigyelés, beszédkésztség csak társas, kooperatív interakciókban, úgy nevezett team-munkában

² Kodály Zoltán: Visszatekintés, 155.o.

érvényesíthetők, hasznosíthatók igazán, hiszen ha önálló érdekeket képvisel, elmagányosodással és teljesítményromlással járhat.

A tanórán belüli kooperativitáson azon feladatadási módszereket értünk, ahol a tanulási folyamat részeként a diákok interakciója valósul meg. Nem kell minden órán minden alapgondolatnak érvényesülnie, előfordulhat, hogy csak pár jelenik meg. Az alapfogalmak mélyebb szintű ismerete azonban nélkülözhetetlen, hogy sikeresen alkalmazhassuk a tanulásszervezést.

A kooperatív interakció olyan speciális csoportokban folyik, melyek állandó számúak és összetételűek, heterogének (nemre, etnikára, nyelvi háttérre való tekintettel). Lehet őket sorsolni, vagy baráti alapon létrehozni is, de így nagyobb az esélye a homogén csoportok létrejövetelének. Ilyenkor célszerű gyakran változtatni, vagy újrasorsolni. A heterogenitás legtisztább zenei megnyilvánulása a kórus. Minél több különböző embernek kell egymáshoz alkalmazkodnia, annál jobban becsülik egymás munkáját, tipikusan az a „helyszín”, ahol egy ember mindent elronthat. A kar nem más, mint a társadalmi szolidaritás szemléltetője, sokan egyesülnek valami megvalósítására, melyre egyedül senki nem képes, bármily tehetséges is. A fejlett karének csak egy szolidáris társadalomban lehetséges, de egyúttal visszafelé, fejleszti is azt.

Legcélszerűbb a négyfős csoportelosztás, mert így a páros munka is gyakorolható-, állítják ezt az iskolai „egyéb tanórák” szervezői, de senki nem képes olyan társasági összefogást eredményezni, hatalmas munkával akkora együttműködést létrehozni, mint egy zenetanár a karával. Persze egy nagy karon belül is lehet csoportokat létrehozni, hiszen a szólampróbák, szólamok betanítása is ebbe a kategóriába tartozik, de míg egy „mezei” csoportra a minimum négy főt tartják ideálisnak, addig Kodály egy három főben állapítja meg, hiszen ha ketten vannak, a kétszólamú éneklés máris lehetséges, de kell egy felügyelő harmadik, aki a ritmus tartására, illetve a pontos összehangzásra tud figyelni. Máris megjelenik a kooperatív technikák egyik fontos szerepfelosztása. Mivel a zene komplex jelenség, ezeket a feladatokat például úgy lehet kiosztani, hogy kettő gyermek énekel, a harmadik pedig figyel a ritmikai, és az intonációs pontosságot. Erre alkalmas a Bicinia Hungarica vagy a 15 kétszólamú énekgyakorlat, hiszen a hangszer nélküli együtthallás az igazán tiszta. Magától értetődő Kodály-koncepció, hogy a kétszólamú éneklést, a pentaton

kottaismeret előzi meg, de ha a hangjegyeket nem ismerik a gyerekek, illetve a kar tagjai, természetesen kézzel is el lehet kezdeni.

Fontos a jól elrendezett osztályterem, a gyerekek egységes jelekre való tanítása (pl.: munka – csendben maradás). A helyes proxemikával (térszervezés) nagyobb a lehetőség a mozgásra, alkotásra, cselekvésre. Nagy szerepet kap a diák-diák kapcsolat. A tanárnak a frontális helyett inkább irányító, serkentő, úgy nevezett facilitátor szerepe van. Kodály megfogalmazása szerint nem titkos nyelvet kell tanítani, hanem a közvetlen megérzés útját kell egyengetni, és az oktatást élményalapúvá kell tenni.” Kodály nem titkolt álláspontja, hogy – habár elismeri a hangszertanulókat – a világ legszebb hangszere mindenkinek ott van a gégéjében. Szerinte nagy feladat, hogy e csodás hangszer egy irányító, facilitátor segítségével megnyíljon. Olyan nagy szerepe van, hogy jelentősebb egy operaigazgatóénál, hiszen gondoljunk bele, 30 éves pályafutása alatt egy karvezető, zenepedagógus hány generáció szívébe ültetheti a zene szeretetét?

Kodály a mai „modern” kooperációt már évtizedekkel ezelőtt megvalósította, amit karéneknek neveznek. Jó eredményt azonban csak úgy lehet elérni, ha a tagokban van jóakarát, összetartás, lelkesedés. Komoly feladata a vezetőnek, hogy ezeket ápolja, fenntartsa, hiszen nem elég, hogy zenéhez értő emberek legyenek, ha a közösségi erő hiányzik és a vezető nem tud csapatot kovácsolni a tagokból.

A facilitátornak nagy szerepe van abban is, hogy a hatalmas repertoárból idő és elegendő számú zenész, zenei kultúra híján, a minőségit válassza ki, és ezt Kodály konkretizálja is: a régi magyar dal művészi értéke a legnagyobb. A hungarocentrikus nevelésből kell kiindulni. Viccesen, de jogosan úgy fogalmazódott meg a bölcsesség, hogy ha a zeneszerzőben nincs elég önkritika, a karvezetőnek kell helyette gyakorolnia azt. A megfelelő választás mellett ügyelnie kell a következőre: „Szentnek kell tartani a gyermek érintetlen lelkét, amit abba ültetünk, minden próbált kiálljon!”³ Ezalatt azt kell érteni, hogy a sok szöveg idegen a gyermektől, ráadásul a meglévők mind túl racionálisak, oktató jellegűek, moralizálók, vagy politikusán hazafiasak. Kodály fontosnak tartja, hogy először a ritmusvilágot kellene kiépíteni, hogy mire a gyermek kottát lát, már ritmusvirtuóz legyen. És a facilitátor-karvezető, ha egy mód van rá, ne erőltesse a hangszeres kíséretet sem, vagy csak nagyon jól alkalmazzon. Ha

³ Kodály Zoltán: Visszatekintés, 105.o.

improvizálni nagyon jól nem tud, inkább a gyerekek magukat kísérik apró hangszereikkel.

Egy tananyag osztályokra bontásánál, módosításánál alapvetően figyelembe kell venni a tanulók képességeit, készségét, a helyi viszonyokat és a módszert is. Mint láthatjuk, az új fogalomként a pedagógiába költözött facilitátor Kodály Zoltán pedagógiai munkásságában karvezetőként már régen létezik, és a feladatai is meg lettek fogalmazva.

Kulcsfogalom a kooperációnál a csöndjel bevezetése, mely a csoportmunkából adódó zajsztémelkedés csökkentésére szolgál, egyezményes, kitalált jel alapján. Fontos tisztázni a csoportszabályokat, a másikhoz való hozzáállást, mely megkönnyíti, barátságosabbá teszi a kapcsolatot. Elhelyezkedésükben fontos, hogy jól lássák az osztály első részét, a táblát, a tanárt, jól lássák egymást, és egymás számára is könnyen elérhetők legyenek. A diákoknak szánt utasításoknál központi fontosságú, hogy szóban és írásban is történjenek, rövidnek legyenek, próbáljuk a feladatokat bemutatni, illetve bemutattatni. Fontos, hogy a megértést mindig ellenőrizzük. Nagyon fontos az elismerő pedagógiai attitűd és a pozitív megközelítés erősítése, hiszen a gyermek afelé a viselkedésforma, csoport felé fog húzni, mely a tanár figyelmét magára vonta. Ha ezt az esetek nagy részében a negatív viselkedéssel érték el, valószínű, hogy a csoport ebbe az irányba fog elmozdulni.

A közösségépítés egy hosszú távon megtérülő befektetés, mert később sokkal nagyobb hatásokkal tudunk dolgozni.

A tanárnak nagy a felelőssége a megfelelő feladatok kiadásában, hiszen egy feladat akkor kooperatív, ha csak csoportban lehet elvégezni, ha a gyerekek egyéni munkáikból tudják csak a kerek egészet összehozni.

A jutalmazási rendszer sem egyszerű, hiszen ha egyéni fejlődéshez kötött jutalmazás van, a gyerekek nem motiváltak a kooperatív munkára. Ha mindenkit jutalmazunk, versengés alakul ki. Célszerű csoportokat jutalmazni, ahol nagy feladat hárul a leggyengébbre, hiszen így biztosan rengeteg buzdítást fog kapni. A csoportos értékelésnél azonban azt is figyelembe kell venni, hogy ha egy gyermek tartósan alul teljesít, társai kinézhetik, így a jegyet a csoport és az egyéni fejlődés tükrében kell meghatározni. Néha nem árt a csoportok közötti versenyeztetés sem, de ezt már csak akkor szabad, ha kialakult egy csoportszellem, és akkor sem gyakran.

Fontos cél az egymásra utaltság kialakítása, mely lehet erős vagy gyenge. Nem mindegy, hogy csoporteredményt határozunk meg, mert ekkor a gyengébbek nyugodtan vannak, hogy az erősebbek úgyis elősegítik a pozitív eredményt. Célszerű egyéni eredményeket meghatározni, mert akkor senki nem hagyhatja el magát. „És mi fejleszti jobban az egymásra utalt közösség tudatát, mint a karéneklés, míg az egyéni szereplés vajmi gyakran hiúságot, elbizakodottságot hoz létre. A karban, bár „számos a legkisebb is”, mindenki érzi, hogy csak egy csepp a tengerben, nélküle is megvannak, de egynek hibája mindent elronthat. Egyéni felelősség közös munkában...”⁴

Az egyéni felelősség kérdése megfogható egyrészt a pontozás felől, hiszen a csapat pontszáma úgy is kijöhet, hogy ki mennyi munkát végzett, és akkor tudják egymásról a tanulók, hogy ki mennyit tett hozzá, de ez megoldható részben felelős módszerrel is, amelyben mindenkinek megvan a maga felelőssége, és a csapat addig nem mehet tovább, míg azt meg nem tette. Így mindenki a feladat pontosan meghatározható részének felelőse. Pedagógusként fontos arra figyelni, hogy „potyautasok” (tátogók) és „igavonók” (jó zenészek) ne jelenjenek meg, hiszen személyes önképükkel a jó tanulók hamarabb felismerik, hogy plusz munkával, a gyengébbek helyett való dolgozással ők jobb eredményt érhetnek el, s a gyengébbek is hamar felfogják, hogy jó nekik az a jegy, amit kapnak, dolgozzanak inkább a jobbak.

Az egyenlő részvétel elvét soha nem szabad önkéntes alapokra helyezni, mert egy heterogén csoportban egyenlőtlenséget fog eredményezni. Sok múlik a gyermek pszichológiai jellemzőin is, mint például, hogy extrovertált vagy introvertált-e az adott gyermek.

A munkamegosztás során a gyerekek az adott agyagot részegységekre bontva is feldolgozhatják, de munkamegosztást jelent a téma-csend-időfelelős megnevezése és a szószólói szerepkör kijelölése is, melyért aztán valóban ők maguk lesznek felelősek. Az egyenlőség mellett azonban célszerű a képességeket is figyelembe venni. Ezen módszer sikere az egyidejű interakciókon múlik, hiszen a hagyományos kb. 20mp-nyi szerepléssel szemben itt a diákok folyamatosan munkában vannak.

A kooperatív tanulási módszerek lehetnek a *gondolkodás-fejlesztés* - újszerű gondolatok megalkotása, kérdések, következtetések, kategóriák felállítása, információk rendezése, nagymennyiségű információk tárolása (idetartozik az alkotó, reflexív

⁴ Kodály Zoltán: Visszatekintés, 269.o.

gondolkodás, a viszonyítás, az elemző gondolkodás, fogalomalkotás, szabályalkalmazás, kategorizálás, kérdésalkotás és válaszadás), az *információ-megosztás* (információáramlás segítése, csoportépítés sikeressége, társas-kapcsolatok kialakítása, magasabb szintű gondolkodás, látókör bővülése. Ide tartozhat a csoporttagok közötti információcsere, és a csoportok közötti információáramlás.), *kommunikáció-fejlesztés* (segíti a csoportok és csoporttagok közötti információcserét, pozitív mintákat alakít ki, kommunikációs készségeket fejleszt, alkalmassá teszi a gyerekeket a döntések, egyéni vélemények alapján történő meghozatalára). Ilyen módszerek a kommunikáció-szabályozók, a döntéshozók, a kommunikációfejlesztők. módszerei. A mindezeket magukon hordozó módszerek; a mesteri módszerek.

Ha kooperatív órát szeretnénk tartani, négy út áll előttünk:

1. a foglalkozási tervbe beillesztünk egy-egy kooperatív módszert, de emellett más módszerek is maradnak,
2. kész mintatervet alkalmazunk az egész foglalkozásra,
3. kész mintatervet adoptálunk a csoporthoz és a foglalkozás céljához igazítva,
4. saját foglalkozási tervet készítünk.

Összegzésként fontos elmondani – főleg, hogy a másik alappillérünk a Kodály pedagógia -, hogy a kooperáció, tehát az együttműködés a zenepedagógiában elsősorban a többszólamúságban, az egymásra figyelemmel valósul meg.

A kooperáció esetében sokszínűbb az együttes munka, ezért tartja Kodály fontosnak a kórust. Meggyőződése, hogy a zenei élet jövője kettős munkán alapul: közelebb kell hozni az embereket a művészethez és fordítva. Ebben döntő szerepe van az énekkaroknak. A kollektív életforma felé kell haladni, melynek zenei kifejezője a karének.

Kompetencia alapú oktatás

*„A kompetenciát úgy kell tekinteni,
mint olyan általános képességet,
amely a tudáson, a tapasztalaton,
az értékeken és a diszpozíciókon alapszik,
és amelyet egy adott személy
tanulás során fejleszt ki magában.”*

(Coolahan)

A kompetencia alapú oktatás elméleti alapjaihoz Tóth László: Segédlet a kompetencia alapú pedagógus- képzés módszertani megújulásához című értekezése nyújtott segítséget.⁵ A kompetencia alapú oktatás nagy hangsúlyt helyez a bemeneti mérésekre, hogy tudjuk, mégis honnan indul a tanuló, és a csoport. Ez kiváltképp érvényes a zenére, hiszen etekintetben az óvodai nevelés, annak alapjai adják meg a fundamentumot az, iskolai zenei neveléshez. Mivel az óvodás korban kezdődik a szenzitív korszak, fel kell mérni az iskolába menetkor, hogy mit sikerült elsajátítani, mennyire minőségi, magyar népdal centrikus az óvoda zenei nevelése.

A kompetencia alapú oktatásról való értekezés előtt célszerű definiálni, a ma – rosszul – képesség, illetve készség szinonimájaként alkalmazott szó jelentését. A latin eredetű kompetencia szó ügyességet, alkalmasságot jelent. Sok fajta meghatározása, értelmezése van (hétköznapi, naiv pedagógiai, oktatáspolitikai, tudományos), de egyik sem egyértelműen és egységesen elfogadott. A laikus közvélemény szerint egy-egy szakterületen, az adott szakma képviselőjének hozzáértéséről, alkalmasságáról van szó, de illetékesség, döntési jogosultság kapcsán is szóba jön a fogalom. A közmegegyezés manapság a kompetenciát valamely funkció teljesítésére való alkalmasságot jelent. Ez megnyilvánulhat döntéshozatalban, kivitelezésben és végrehajtásban is. E hétköznapi jelentésben mondhatnák azt is, hogy a zeneértés egyenlő a zenei kompetenciával. Teljesíthet valaki egy zeneoktatással kapcsolatos funkciót, ha kompetens a zenében. Ez azonban nem így van, hiszen a megfelelő módszerek elsajátításához a pedagógia, nevelés tudományában is kompetensnek kell lenni. Ez – Kodály elmélete szerint – még gyenge lábakon áll, mert az iskola nem oltja növendékeibe a sajátos nemzeti kultúra

⁵ <http://pszk.nyome.hu/letolthetodokumentumok/viewcategory/32-kepzk-kepzes-tananyagok>

tudatát. Egyik oka a zenei analfabétaságnak, hogy nincs alkalmas tanerő, tananyag és idő. Önmagát és Bartókot Noé bárkájához hasonlítja, akik kirepülnek ugyan a bárkából, de nem kellene senkinek, nem találnak száraz ágot, sok még a mocsár, sok a gém. Bár egy- két éve az iskolás gyermekek képében pár olajágot is találtak.

A kompetenciák rendszere egy hármast, egymást fedő halmazban képzelhetők el, ahol

- **a szociális** (az egyén és a szociális környezet kölcsönhatását érinti, döntések és azok végrehajtását támogató pszichikus komponensrendszer, funkciója a csoport, nemzet, faj fennmaradásának biztosítása),
- **a személyes** (a személyes érdekeket szolgáló döntések és a döntések végrehajtását támogató pszichikus komponensrendszer, funkciója az egyén fennmaradásának biztosítása.) és
- **a speciális** (a munkamegosztásban kialakult tevékenységek – szakmák-műveléséhez speciális képességek, szerepek, minták, képességek és ismeretek rendszere.) **kompetencia** helyezkedik el egymást fedve
- a teljes metszetben pedig a **kognitív kompetencia** (az információfeldolgozást megvalósító pszichikus komponensrendszer) található.

Mivel a közös zenei gyökerek előidézik az egyének közötti kapcsolatot, nagyon jó összetartó ereje van, képes összehozni a csoportot és a nemzetet, minden probléma nélkül megfeleltethető a szociális kompetenciának. Ha van hely, ahova tartozunk, megerősödik az én tudatunk, helyén van a minket körülvevő szociális közeg, az erősíti személyiségünket, és képesek leszünk személyes érdekeink védelmére is, ezáltal létjogosultságot nyer a személyes kompetencia. A harmadik szféra, a speciális kompetencia, természetesen a zenei vonalon is konkretizálódik, hiszen a szakmához kapcsolódó ismeretek már túlmutatnak a Kodály által hangsúlyozott zenei dilettantizmuson. Aki szakmai szinten műveli a zenét, az már nem csupán hozzáértő. Nem lehet párhuzamot vonni egy kottát jól olvasni tudó emberrel. Mélyebb és összetettebb összefüggéseket kell ismerni. Ha ez a három megvalósul, kialakul a tényleges és alapos zeneértés, a kognitív kompetencia, hiszen megvan hozzá a személyes és speciális alap is. A pszichikum olyan szintre jut, hogy megvalósulhat az információfeldolgozás, hiszen megvan hozzá minden alap.

Az oktatás tekintetében a kognitív kompetencia játszik kiemelkedő szerepet. Természetesen mindennek megvan a maga szintje, követelményrendszere, akár az életkorhoz mérten. Egy óvoda vagy általános iskolás gyerekek a speciális kompetencia a saját életkorához mért „szakmaiságot” fedi. Az ő saját személyiségfejlődésének és szociális környezetének összhangja fogja megteremteni az összhangot az elsajátított speciális képességekkel, és lesz ezáltal birtokában a saját kognitív képességeinek. Fontos az információ vétele, tárolása, feldolgozása és közlése. Képességrendszere az alábbiak szerint épül fel: tanulási-, tudásszerző-, kommunikatív képességek. Funkciója, hogy meglévő tudásból újat hoz létre. Ezt mi sem támaszthatja jobban alá, minthogy Kodály szerint például a ritmus (csak hogy egy készségterületet kiemeljek a zenei részek közül) nem más, mint a figyelem, koncentráció, határozottság. Ezek nélkülözhetetlenek a tudás megszerzéséhez, a tanulási folyamathoz. A ritmus által könnyen fejleszthető és megerősíthető figyelem és koncentráció elősegíti más területek fejlesztését is.

A gondolkodási képesség típusai:

- **konvertáló** (meglévő tudás átalakításával új tudást hoz létre – tökéletes példa erre a relatív szolmizáció rendszere, hiszen ha van egy alaptudásom, mint az utolsó kereszt/bé helyén van a ti/fá szolmizációs hang, máris megalkothatom magam a különböző előjegyzésekhez tartozó dúr/moll párokat),
- **rendszerező** (hasonlóság, azonosság, rendszerezési relációk szerint, dolgok, információk viszonyainak felismerésével, rendszerezésével új tudást hoz létre – a népdalgyűjtések közben Kodály és Bartók maguk is ezt a kompetencia területet gyakorolták, nem kis eredménnyel, hiszen létrejött a régi és új stílusú népdalok rendszerezése),
- **logikai** (meglévő információk közötti összefüggések alapján hoz létre új információt – szoros kapcsolatban áll az előzővel, csak itt a kategorizáció is megtörténik, kinyilvánítható, hogy a régi stílusú népdalok jellemvonásai az ereszkedő dallamvonal, pentaton hangsor, kis szótagszám, stb., az új stílusúé pedig a diatón hangsor, a magas szótagszám, stb.),
- **kombinatív** (meglévő információk alapján a lehetőségek számbavételével hoz létre új tudást – ha arról az oldalról közelítem a népdalelemzést, hogy

ismertek a szempontok, és ezek alapján vizsgálódva különítem el a csoportokat),

- **induktív** (egyesből, különösből az általánosba vezetve hoz létre új tudást – ez történik, ha megvizsgálunk egy népdalt, megpróbáljuk megállapítani egy jellemvonását, és ezt azután alkalmazzuk a többi népdalra is - mindegyik régi stílusú népdal kvintváltós, vagy ereszkedő?),
- és **deduktív** (az általánosból az egyes, különös felé hoz létre új tudást – több népdalt is megvizsgálunk és megállapítjuk, hogy milyen elemezhető vonásai vannak) gondolkodás képessége.

A tanulási képesség egy pszichikus aktivitás, mellyel a pszichikumban tartós változás következik be. Komponensei közé tartozik a figyelem, emlékezet, feladattartás, megoldási sebesség.

A tudásszerző képesség az információ felvétele, feltárása által hozza létre a tudást. Három fő típusa van: *ismeretszerző* (szükséges ismeretek szándékos megkeresése, kiválasztása, felvétele), *problémamegoldó* (a hiányzó tudást próbálkozással tárja fel), *alkotó képesség* (új produktum létrehozása).

A kommunikációs képesség: az információ vétele, közlése, szimbólumok által történik.

- **Vizuális** (ábraolvasás és ábrázolás – ide tartozik a kotta szimbólumainak olvasása is, melyekkel Kodály szerint már nagyon korán meg kell ismerkedni, persze csak analogikus sorrendben. Először a ritmusban kell, otthon lenni, hogy mire kottát lát, már virtuóz ritmizáló legyen),
- **nyelvi** (verbális ismeretközlés és vétel – a verbalitásnak ez esetben megfelel az éneklés, hiszen a népdalok tekintetében zenei műveltségre a hallottak alapján tehetünk szert.) és
- **formális kommunikációról** (formalizált ismeretközlés és vétel – formalizált ismeretközlésnél már a zenéről való beszélgetésről van szó, mely során a sokszínű népdalról, már csak ismereteket közlünk beszédhangon.) beszélhetünk.

Az EU által egységesített kompetencia-értelmezés az alábbiak szerint foglalható össze nyolc kulskompetenciára bontva: anyanyelvi kommunikáció, idegen nyelvi kommunikáció, matematikai, természettudományi és technológiai kompetenciák,

digitális kompetencia, a tanulás tanulása, személyközi és állampolgári kompetenciák, vállalkozói kompetencia, kulturális kompetencia.

A NAT kompetencia-meghatározása abban áll, hogy a tanterv mögött egy személyiségelmélet húzódik, miszerint a személyiséget felépítő fő kompetenciák (*személyes, kognitív, speciális*) készségek, képességek, rutinok rendszerét alkotja meg. A fent említett három fő kompetencia-terület fejlesztése azért kiváltképp fontos, mert a Kodály-féle zenepedagógia legfontosabb ismervét, a személyiségfejlesztést rejti magában. Ezért fontos a sokirányú megközelítés. A NAT-féle kompetencia-értelmezés úgy fogalmaz, hogy a kompetencia a hétköznapiakban, természetes közegben, tapasztalatokkal elsajátítható (Induljunk csak ki Kodály azon elgondolásából, hogy szerencsés az a gyermek, aki vidéken nő fel, mert ott a levegővel és az anyatejjel magába szívhatja az igazi magyar, minőségi népdalt, a hétköznapiakban, természetes közegben sajátítja el a legszebb értéket).

A NAT kompetencia-rendszere kicsit korlátozza az EU-s rendszert, hiszen annak megfelelően csoportosít, hogy a korábban tantárgyaknak nevezett tanítási egységek is részét képezhessék az új rendszernek, így aztán már a művészeteken belül az ének-zene is bekezelhető. Ennek megfelelően beszélünk: *anyanyelvi, idegen nyelvi kommunikációról, matematikai, természettudományos és digitális kompetenciáról, hatékony és önálló tanulásról, szociális és állampolgári kompetenciáról, kezdeményezőképeség- és vállalkozói kompetenciáról, valamint esztétikai-művészeti tudatosság és kifejezőképességről*, melybe természetesen a dolgozat egyik fő irányként megnevezett ének-zene is tartozik. A hétköznapi értelemben vett kompetencia szó zenei összefüggésben annyit tesz: hozzáértővé, kompetenssé kell válni a jó és rossz zene közötti különbség felismerésére. Fontos a zeneértő emberek nevelése, hiszen nem csak játszani és hallgatni kell a zenét, hanem érteni is (Kodály szerint még jelentős a zenei dilettantizmus.) A kompetencia kialakításához hozzátartozik a hozzáállás, zenei attitűdök kialakítása is, ami elsősorban nem az elmélettel érhető el. Elméletből annyi kell, mely a gyakorlathoz nélkülözhetetlen. A gyakorlatnál pedig fontos a fokozatosság elvét betartani, így alapként a pentaton hangsorral való indítást, és csak ha ez már biztos, akkor rátérni a félhangokra, mert ezek nehezebben intonálhatók, de a biztos egész hangok után már könnyebb lesz. Az analogizálást is szem előtt kell tartani: globálisan kell kottát olvasni, egész szót, mondatot átfogni egy pillantással, egészből a

részletek felé kell menni, mindemellett figyelembe kell venni a ritmus fontosságát, a hangközbeli leugrásokat, a legjobb hangfekvést, hogy az egyszerűbb formáktól haladjunk a bonyolultabb zenei jelenségek felé, hogy először csak a dallam legyen szöveg nélkül, mert így gyorsabban fejlődik a zenei hallás, stb. A kompetencia-fejlesztésnek csak ezen alapgondolatok tükrében szabad, érdemes nekiállni. A tehetség képezhető és fokozható, de hiába ügyes zenész valaki, ha fejben nem követi az eseményeket. Azért került be az iskolai rendszerbe a kompetencia, mert szoros összefüggést képez a társadalmi elvárásokkal, lehetséges érvényesüléssel. Az ének-zene nagyon sok kompetencia-területtel képez kapcsolatot, ami egyben majd a projektnél is tárgyalható, illetve kapcsolatba hozható.

Az anyanyelvi és idegen nyelvi kompetenciák alatt a hallott és olvasott szövegértést, szövegalkotást, helyes, kreatív nyelvhasználatot értjük mind családi, oktatási, és munkahelyi közegben. Az anyanyelvi kompetenciával akképpen hozható össze az ének-zene, hogy a zeneértő emberek - elsősorban most a gyermekekre gondolok - bizonyíthatóan hamarabb folyékonyan olvasnak, mert érzik az összefüggő zenei formát, szebben és pontosabban írnak, mert a kottairás nagy figyelemre, vigyázatra szoktat, sikeresebb a helyesírásuk, gyorsabban megtanulja azt, mert fejlett a grafikai érzékük.

A *matematikai kompetencia* alapja elsősorban a gondolkodás-fejlesztés és az alkalmazás, ezáltal mindennapi feladatmegoldások képessége. Kodály Zoltán Visszatekintéseiben ki is tér rá, hogy a zenekedvelő, zenét művelő gyermekeknél fejlettebb a számolási készség, jobban számolnak, mert a szám nem elvont fogalom, hanem testükben érzik a ritmust. A ritmust élő matematikaként emlegeti.

A *természettudományos kompetencia* készséget és képességet fejleszt, melyekkel értelmezhetünk ember-és természet közötti kölcsönhatásokat. A zenekedvelő embertől nem idegen a természet sem, hiszen a külvilág, az állatok, a periódikusan váltakozó természeti jelenségek, mind mind a ritmikát erősíti. Arról nem is beszélve, hogy Kodály a kirándulásokat, cserkészmozgalmakat, természetben való tartózkodást nagyon jónak véli, csak a zenei anyagot kellene megválogatni.

A *digitális kompetencia* az információs technológiákkal teremt összhangot, annak munkahelyi, szabadidős, felhasználásával. Ebbe a kategóriába csak erőltetve lehetne a zenét bevonni, hiszen az élő zenét tartja Kodály a leghasznosabbnak. Nem erőlteti a zenei kíséretet, de ha van, az élő legyen. Annál színvonalasabbnak gondol egy-

egy zenei bemutatót, játékot, minél kevésbé digitalizált. „A gépzene agyonüti, elrontja a hallgatók ízlését.” Nagyon sok esetben persze ez nem kivitelezhető, főleg felsőbb osztályokban komolyzenei szemelvények bemutatásakor. Ami a tanóra érdekességét illeti, ott viszont meg kell említeni a digitális tananyagokat és az aktív táblát, hiszen a mai diákság figyelmét ezen korszerű eszközökkel könnyebb felkelteni és fenntartani is, de az IKT eszközökre a dolgozat végén részletesebben kitérek majd.

A hatékony, önálló tanulás alatt hatékony, és önálló tanulásszervezést értünk, mely során az ideális információ- időgazdálkodás egyensúlya alakul ki.

A szociális és állampolgári kompetencia érték, személy-, népcsoport-, nemzetközöttséget takar, életviteli és beilleszkedési normákat jelent. Segít a társadalom aktív tagjává válni és a felmerülő konfliktusokat megoldani. A zenei sokszínűség révén ez a kompetencia-terület is összefüggésbe hozható az ének-zenével, hiszen Kodály szerint a jobb zenész, jobb magyar is, és fordítva. Tudjuk, hogy mekkora hangsúlyt fektet a magyarságtudat kialakítására, a határon túli magyarokkal való összetartásra. A népdal hallgatása Kodály szerint a népek jellemének felismeréséhez is vezet. Előnyben részesíti a más népekkel való ismerkedést, kultúrák összehasonlítását, a saját népünk ősi dallamvilágának megismerését, és a határon túli magyarokkal való kapcsolatokat szorosabbra fűzését csakúgy, mint a falu- város különbségeinek feloldását, hiszen ami a falusiaknak eredeti nyelvű és felfogású zene, az a városiaknak idegen. Ennek a másik rövid, tömör megfogalmazása Kodály szerint: nem csak az olimpia bír nemzetösszetartó erővel. *A szociális kompetencia* meglétét a Kodály-koncepcióban mi sem bizonyítja jobban, mint a következő gondolata: „Segíts máson, azzal magadon is segítesz.” Ez azért nagyon fontos, mert manapság az emberek a környezeti hatásokra antiszociális lénnyé kezdenek válni. A gazdag érzelmi hatás a beleélés – átélés és a közvetlen cselekvés által színesíti a fantáziát, formálja az ízlést, és fogékonnyá teszi a gyermekeket más emberek, közösségek és kultúrák befogadására.

A kezdeményezőképeség és vállalkozói kompetencia a lehetőségek megragadását, a környezet tágabb megismerését segíti elő. Kodály szerint a társas zene során - például énekesek kíséretével - fejlődik az együttműködési kompetencia is, de maga a zene, annak művelése bármilyen formában segíti az önértékelést is, nő tőle az önérzet is.

Az esztétikai- művészeti tudatosság és kifejezőképesség esztétikai megismerést, elképzelést, érzelmek, élmények kreatív kifejezését, segíti mind tradicionális eszközökkel (irodalom, zene, tánc, dráma, bábjáték, vizuális művészetek...), mind modern lehetőségekkel (média, fotó, mozgóképek).

A különböző kompetenciaterületeken belül is vannak részterületek, mint a magyarnál például az olvasás, a helyesírás, stb. Éppúgy az ének-zenében is beszélhetünk olvasásról, hiszen a kottaolvasás az egyik alappillére a zenetanulásnak. Csak a gyermekeken át lehet Kodály szerint jövőt alakítani, és ezért fontos, hogy már kis korban elkezdjék a zenei alapokat elsajátítani. A gyermekkarok nem létezhetnének, az iskolai énekgyűjtemények feleslegesek lennének, ha a gyermekeknek nem menne a kottaolvasás. S ezek az alapozások is feleslegesek lennének, ha a felsőbb osztályokban nem lehetne rájuk építeni, így cél az is, hogy a középiskola felsőbb osztályaiban is legyen ének-zene oktatás. Ehhez persze fontosak a szaktanítók képzése. Kodály célja, hogy 2000-re minden gyermek folyékonyan olvasson kottát (100 éves terv), ma már látjuk, hogy nem vált valóra, a zenei írás, olvasás kompetenciaterülete sajnos nem nötte ki magát a kellő magasságokba.

Ehhez persze hozzátartozik az is, hogy Kodály idejében hangszeroktatásra volt jó tanár, de hallásfejlesztésre és általános zenei műveltségre nem. Ez mára ugyan változott, de az elsődlegesség valahogy megmaradt a hangszernek. Ma sok esetben az minősül zeneileg kompetensnek, hozzáértőnek, aki hangszeres ismeretekkel rendelkezik, mivel a zeneelmélet átcsúszott a zeneiskolák hatáskörébe, s ezáltal a művészet elefántcsont-toronyban van. Az általános iskola feladata lenne, hogy az egységes magyar zenei alpműveltséget tolmácsolja a diákok felé, hogy eltüntesse a falu és város közötti szakadékot, mert amíg ez nem történik meg, esély sincs az „általános zenei műveltség” kialakítására.

A kompetenciával való foglalkozás előtt célszerű letisztázni, hogy minden képesség fejlesztéséhez szükséges némi ismeret, és minden ismeret elsajátításához kellenek képességek, a kettő tehát kölcsönhatásban áll. Azt sem szabad elfelejtenünk, hogy a kompetencia lényege, hogy csak az alapot rakjuk le, így a zenében is, a cél, hogy utána egy biztos fundamentumra való építkezés következzen. Ha először a jót adjuk valakinek, és azt megismeri, utána már nem kell neki a rossz. A jó megalapozása a kooperativitásnál a facilitátor, az énektanító felelőssége.

Indirekt fejlesztésnek hívjuk, mikor egy adott feladatmegoldáshoz több egyéb tényező is kapcsolódik, melynek fejlesztése nem elsődleges feladatunk, de megtörténik. Így van ez a fentebb említett zene és matematika, magyar, helyesírás, stb. tantárgyak esetében is. A kompetencia alapú oktatás itt már összekapcsolódik a projektpedagógia lényegével, a szerteágazó fejlesztéssel, az egy témakör több szempontú megközelítésével.

Direkt fejlesztésnek hívjuk, ha előbb a képességet nevezzük meg, melyet fejleszteni szeretnénk, és csak ehhez választanánk feladatot. Ha például a formális kommunikációs képességet szeretnénk fejleszteni, mindezt a projektpedagógia általános „szabályainak” megfelelően összevonva az informatikával, akkor megvalósítható egy olyan feladat az zenei projekthét keretein belül, miszerint informatika órán, a zeneszerzők megadott életkori adataival táblázatot kell készíteni. Ha az életkort esetleg velük számíttatjuk ki, és nekik kell megfeleltetni a zeneszerzőket a különböző zenetörténeti szakaszoknak, illetve sorrendbe tetejük a zeneszerzőket, máris elővettük a számolási, rendezési és a gondolkodási kompetenciát, annak ellenére, hogy a digitális kompetencia fejlesztése mellett a kommunikációs kompetenciát szeretnénk volna fejleszteni.

	Születési év	Halálozási év	Életkor	Zenetörténeti korszak-megfeleltetés
Tinódi Lantos Sebestyén	1510	1556	46	középkor
Palestrina	1525	1594	69	reneszánsz
J.S. Bach	1685	1750	65	barokk
W.A. Mozart	1756	1791	35	bécsi klasszicizmus
Csajkovszkij	1840	1893	53	romantika
Bartók Béla	1881	1945	64	kortárs
Kodály Zoltán	1882	1967	85	kortárs

Kölcsönös fejlesztésnek nevezzük, mikor meghatározásra kerül, hogy egy adott kompetencia-terület fejlesztésével mely tantárgyak állnak a legközelebbi kapcsolatban, illetve a tantárgyak melyik kompetencia-területet fejlesztik. Ahol ez a kettő kölcsönös, tehát a tantárgy is fejleszti a kompetenciát, de a kompetenciafejlesztéssel pedig magasabb szintre jutunk a tantárgyat illetően, ott beszélünk kölcsönös fejlesztésről. Ez megfogalmazható úgyis, hogy egy-egy tantárgyhoz meghatározott képességcsoportok, illetve egy-egy képességhez tantárgyak csoportja tartozik. Átírva: az ének-zenéhez tartoznak olyan képességek, mint figyelem, koncentráció, ritmusérzék, stb., melyeket ez a tantárgy fejleszt, de ugyanakkor magához a képességhez is több tárgy tartozik, hiszen a figyelmet, koncentrációt fejleszti a matematika, a testnevelés, és több más tantárgy is, s ezáltal megvalósul a tantárgyi összefonódás. A kompetencia sokrétűsége abban is megfogalmazódik, ahogy Kodály is mondja: „Ne csak ujjban, fejben és szívben is legyen a zene, tudd, mi következik.” Az ujj, mint mechanikai mozgás, a fej, mint figyelem, és gondolati folyamatok lezajlásának helyszíne, és a szív, mint az érzelmek tárháza, mind azt bizonyítja, hogy a zene, átfogóbban a művészetek milyen sokrétű képességfejlesztést tesznek lehetővé, milyen sok területet befolyásolnak. Az iskolában, leszűkítve az ének-zene oktatása során értelmi, érzelmi és jellembeli fejlesztés folyik.

A lényeg, hogy a cél-eszköz jellegű tudás (ahol az ismeret elsajátítása a cél), felváltsa a képesség-ismeret jellegű tudás (a képesség fejlesztése által lesz képes az egyén egy új szituáció, élethelyzet, feladathelyzet megoldására). Kodály is mindig azt hangsúlyozza, hogy az alapok elsajátításában kell segíteni, és rá kell vezetni az egyént a jóra, mert ha ez megalapozódik benne, már nem lesz igénye a rosszra, és képes lesz saját tudására alapozva továbbfejlődni.

Napjainkban a kompetencia olyan elterjedt új pedagógiai irányvonal, mely a tankönyvipar megújulására is kihat, hiszen az újabb, pár éves tankönyvek mind a „Kompetencia alapú oktatáshoz” felirattal vannak fémjelezve. Sokan mondják, hogy a tananyag lényegi szinten nem változott, inkább csak meghatározásra kerültek olyan kompetenciaterületek, melyekbe az eddigi tananyag egy új felosztás szerint bele lett illesztve. Emellett természetesen olyan tantervek, tanmenetek is kidolgozásra kerültek, melyek megfogalmazzák az adott tanegység valamely kompetenciaterülethez köthetőségét. Ettől függetlenül éppen úgy ritmusérzék, belső hallás, hangszínhallás stb. fejlesztésére kerül sor a tanév folyamán. A tanmenetek megfogalmazzák, hogy a Kodály

által fontosnak tartott mondókák, versek, népi gyermekjátékok az anyanyelvi kompetenciával hozhatók összefüggésbe, de a tanóra folyamán sor kerül a szociális kompetencia (önértékelés, nyitottság, kapcsolatkeresés, segítőkészség, egymásra figyelés, alkalmazkodás a többiekhez, társas aktivitás, felelősségérzet kialakítása, felelősség a saját döntésekért), a hatékony önálló tanulás (érdeklődés, figyelem tartósságának fejlesztése), a kezdeményezőképeség (játékok szervezése), és az esztétikai, művészi tudatosság fejlesztésére is (beleélő előadás, önkifejezés). Ezek a kompetenciaterületek előjönnek a többi évfolyam, többi területénél is. Nézzünk egy-két példát különböző évfolyamokból:

Anyanyelvi kompetencia: népi mondókák, gyermekjátékok, népszokások megismerése (2.o.)

Szociális kompetencia: a játékok elsajátítása közben megtanulnak odafigyelni a másokra, együttműködni velük, elfogadni a véleményüket, harmóniában lenni társaikkal, és sikerek esetén nő az önbizalom is.

Kezdeményezőképeség: egymás közötti játékok szervezésekor jön elő. Akár egy tanult játék esetén, melyet képesek szünetben önálló kezdeményezésre újra eljátszani.

Hatékony, önálló tanulás: ez is megvalósítható alsó tagozatban, hiszen egy játék elsajátításához tartós figyelem, koncentráció szükséges.

Esztétikai, művészeti tudatosság: egy alsó tagozatos korosztály számára nincs a játéknál jobb lehetőség a beleélésre, az önkifejezésre, nyitottságra, kreativitásra. Nem véletlen, hogy nagyon sok drámapedagógia a játékon keresztül próbálja megfogni a gyerekeket, sőt a testnevelésben is hatalmas súlya van alsó tagozatban a játéknak, mert a gyermek ilyen korban olyan szinten azonosul vele, hogy valódi személyiségét könnyen ki lehet olvasni belőle, s rajta keresztül, vagy akár a játék irányításával jól működő nevelőeszköz, és ideális a személyiségfejlesztésre.

Ezek után az egyéb zene részterületeknél megjelenik például a matematikai kompetencia fejlesztése is (például a ritmusértékeknél), mely tantárgyközi vonatkozása révén kapcsolatot teremt a **projektpedagógiával** is. A zenei nevelésnek az egész személyiségre gyakorolt hatása van (Kodály fő pedagógiai alapelve), testi- értelmi- szociális fejlődésben vesz részt. Transzferhatása van, vagyis nem csak a zenei képességeink, hanem az anyanyelvi, kommunikációs, matematikai stb. képességek is

egyidejűleg fejlődnek, valamint kapcsolatban áll más tevékenységi formákkal, mint a játék, irodalom, vizualitás, környezet, testnevelés, stb.

Látható és igazolható tehát, hogy Kodály nem véletlenül helyez akkora hangsúlyt a népdalokra, gyermekjátékokra kis korban, hiszen mint látjuk, tiszta művészi jelentőségükön kívül, nagyszerű teret adnak a különböző kompetencia területek fejlesztésének (melyek akkor elméletben még nem is léteztek).

A kompetenciával kapcsolatban, a kooperativitás mellett megint csak bebizonyosodott, hogy nincs új a nap alatt. Amit ma pedagógiai „újdonságként” emlegetnek, már Kodály idejében is helyüket megálló gondolatok voltak.

Projektoktatás

*„Képtelenség ugyanis feltételezni, hogy a gyermek
jobb értelmi és erkölcsi fegyelemre tesz szert,
ha kedve ellen cselekszik,
mint mikor olyan tevékenységet visz végbe,
mely érdekli, s melyben egész lelkével vesz részt (...)”*
(Dewey)

A harmadik nagy, modernnek számító pedagógiai törekvés a **projektpedagógia**, melynek elméleti alapjait Kővári Istvánné dr. és Bogáthné Erdődi Judit⁶ konzulensek segédlete alapján mutatom be.

Általánosságban elmondható, hogy a hagyományos frontális osztálymunkából kikerült diákok, akik bekerültek a felsőoktatásba, színvonalas előadásokat hallgatnak, kollokválnak az osztályzatukért, így a tananyag-központúság éppen a Kodály által oly fontosnak tartott személyiségfejlesztést tartja a háttérben. Gyakran említi meg, hogy sokszor több haszna lenne egy olyan órának, mely a természetben van, mint a tanterem négy fala között.

A projekt-módszer alapjaiban változtatja meg a tanár-diák, oktató-hallgatói viszonyt. Elsődleges célja a konstruktív életvezetés kialakítása, a tevékenységorientált iskolamodell, melynek következtében a közösség-, és egyén fejlődése is megvalósul. Ez kapcsolatban áll a szociális eredményességgel, így máris átfedést kaptunk a kompetencia alapú oktatással, ahol a szocialitás külön kompetencia-területként szerepel.

⁶ <http://pszk.nyime.hu/letolthetodokumentumok/viewcategory/32-kepzkepzesetananyagok>

Mivel a csoportos együttműködésről van szó, máris belépnek a körbe a kooperatív foglalkoztatási technikák. Itt is látható tehát, hogy ezek az új és modern pedagógiai vonulatok sem függetlenek egymástól, hanem alapjaikban, célkitűzéseikben hasonlóak, csak más fejlesztendő területet jelölnek ki. Kodály szívesen hozná felszínre a görög eszményt, miszerint a zenének központi szerepe van, és összefügg a testi fejlődéssel, a légzéssel, ritmussal, gége/tüdő tréningjével, de sajnos ez nem így van a mai világban. Pedig egy bölcs mondással megfogalmazható a lényeg: „Ki miben járatlan, abban gyermek.” A legnagyobb probléma talán abban van, hogy az ének-zenét sokan azonosítják a hangszertudással, holott nem ők a tömegkultúra. Gyakori – hibás – elgondolás, és hozzáállás, az „Amit te tudsz, az semmi. Feledd el, verd ki a fejedből. Majd én jobbra tanítalak”. Ezzel szemben Kodály éppen azt fogalmazza meg, hogy: „Amit tudsz, nagy érték, az ősök hagyománya, a magad lelke igaz kifejezése. Olyan érték, hogy mi, a műveltek is, tőled tanuljuk el, mert mi már elfeledtük, idegen szellemi javak utáni kalandozásainkban. Becsüld meg, erősödj meg benne, mert ha többre akarsz menni, csak erre építhetsz⁷”.

A gyakorlati példáktól visszakanyarodva az elmélethez: nem új keletű módszerről van szó - már 100 évvel ezelőtt is, az erdei iskolákban alkalmazták -, inkább újbóli felfedezésnek kellene titulálni. Már Kodály is mondta – ezzel szinte megfogalmazva a projektpedagógia egyik sarkallatos pontját –, hogy a tanórát ki kell vinni az osztályteremből. A természet közelségében sokkal értékesebb, és motiválóbb órát lehet tartani.

A *tanulás tanulására* alkalmas oktatási stratégia - és máris ismét egy kompetencia-területnél vagyunk. Céljait, azok megvalósulását a valós életbe integrálja, komplex szemléletmódot biztosít, tevékenységközpontú, feladatorientált, kiterjed a környezetre, nem öncélú, a létrejött projekt további célok megvalósítására motivál. Más szóval: cél az eszköz jellegű tudás kialakítása. Már a témakör elejénél, a görögöknél is láttuk, hogy mennyi más tantárggyal áll kapcsolatban az ének-zene, valamint a kompetenciaterületeknél is volt szó róla, hogy részterületet fejleszt. Érvényre juthat a diákok belső motiváltsága, önálló döntéseket hozhatnak, s a szintén kooperációs technikákból ismerős facilitátor szerepet gyakorolhat a pedagógus. Elvégre egy

⁷ Kodály Zoltán: Visszatekintés, 163.o.

projektnél éppúgy szükség van egy irányító, mindent összefogó személyre. A facilitátornak sokoldalú személyiségnek kell lennie, ahogy Kodály is megmondta: lantos, néptanító, kubikos, téglahordó, pallér, orvos... bármi, amire szükség volt.

A tengernyi projekt-definíció közül Hegedűs Gábor és munkatársai megfogalmazása tetszik a legjobban, miszerint a projektoktatás egy tanulási-tanítási stratégia, a tanulók által elfogadott vagy kiválasztott probléma, téma feldolgozása (az alábbi pontokon végigmenve, kitaláltam egy megvalósítható projektet):

- amely **egyéni**leg, vagy **csoporthan történik**, megszüntetve, feloldva a hagyományos osztály-tanóra kereteket (Ahogy Kodály is jónak tartotta. A különböző szervezésre kerülő programok az osztálykereteken kívül is megvalósulhatnak, például egy táncfoglalkozás, vagy egy előadás...)
- a **végeredmény minden esetben egy bemutatható szellemi, vagy anyagi alkotás, produktum** (ez lehet akármelyik nagy ünnepünkre való készülődés, műsor előadása - például a Karácsonyi pásztorjáték, mely szellemi termék is lehet, ha az összeállítást és előadást nézzük, de lehet megvalósítandó anyagi alkotás, ha mi készítünk hozzá jelmezeket, illetve dekorációt)

és az alábbi jól elkülöníthető szakaszokból áll:

- **témaválasztás** (Jelen esetben én, mint pedagógus választanám a témát, mely a kisebb méretű, egy hetes projekt keretein belül valósulna meg. Ez egy zenei projekt lenne, „Legyen a zene mindenkié!” címmel.),
- **tervkészítés** (Célok és feladatok megfogalmazása: Egy Kodály projekt esetén a gyerekekkel össze lehetne szedni, hogy mik azok a témák, melyek egy személlyel kapcsolatban előjöhetnek, pl.: nem elolvassuk az életrajzát, hanem próbálunk egy korabeli előadót hívni, aki személyesen is ismerte őt, vagy egy kirándulás keretein belül ellátogatunk élete egy/pár fontos helyszínére, vagy hangverseny keretein belül meghallgatjuk pár fontos művét, stb.),

- **szervezés** (Ez főleg a pedagógus feladata, hiszen a kapcsolatteremtés, az anyagi fedezet megszerzése, a helyszínek, találkozók, előadók egyeztetése, televízió felvétel készítése felnőtt intézkedést kíván.)
- **adatgyűjtés** (helyszínek, árak, szóba kerülő előadók, előjövő témák. stb. átgondolása),
- **a téma feldolgozása** (A projekt elveinek megfelelően a legtöbb tantárggyal összefüggésbe kell hozni Kodályt, s ezáltal a népzene, hiszen szoros egységet alkotnak, valamint megtartani a tantárgy-független, összevont előadásokat.),
- **a produktum összeállítása bemutatható formában** (A produktum lehetne egy Kodály emlékműsor a zeneszerző 46 éves halálozási évfordulójára),
- **a projekt értékelése, korrigálás** (Megbeszéljük a szereplőkkel, diákokkal, kollégákkal egy ének, vagy osztályfőnöki óra keretein belül, illetve egy értekezlet során, hogy van-e még valakinek valamilyen ötlete, a tervezéshez, megvalósításhoz, illetve megkeresünk minden lehetséges kapcsolatot, segítséget stb.),
- **a produktum bemutatása, nyilvánossá tétele** (A projekthét zárása lehetőségekhez mérten március 6-án lenne az évfordulón, ahova bárki eljöhetne. Elég sok helyen van Kodály vagy Bartók emlékhely – például Szombathelyen is, ahol ezt meg lehetne tartani),
- **a projekt lezárását követő tevékenységek** (Anyagi dolgok rendezése – ha van ilyen, projekt és produktum megbeszélése a résztvevőkkel, nyilvánosságra hozás feltételei, pl. falutévében történő leadás, stb.)

Alapvető jellemzője, hogy megszűnik az elmélet, gyakorlat elkülönülése, valamint feloldódik az egyoldalú szaktárgyi specializáció, megjelenik az interdiszciplínáció (pl.: technika: kékfestő ruha készítése, vagy egyszerűbb népi hangszerek készítése, magyar: népszokások, népi mondókák, játékok, testnevelés: néptáncfoglalkozás elő népi hangszerek kíséretével, lásd: projektfa).

A célmeghatározásnál fontos, hogy lehetőség nyíljon számtalan tudásrendszer mozgósítására (*Szociális* – ruha vagy hangszerkészítésnél egymásra vannak utalva a gyerekek, *kognitív* – ki kell találni valamely manuális dolog létrejöttének menetét, *munkatevékenység* – össze kell állítani, létre kell hozni a végterméket). Életszerűség, valóságra vonatkoztatottság, praktikusság jellemzi. Gyakran bonyolódik az iskola falain kívül, különböző anyagokat, médiumokat, eszközöket igényelve. Szabad oktatás, mely nélkülözi a hagyományos iskolai órarendet és tanulási sémákat (Nem csak az énekóra keretein belül működne, hanem összevont előadásokkal, a lehető legtöbb tantárgy bevonásával, délelőtti, délutáni programok keretein belül valósulhatna meg.).

A projekt jellemzője, hogy a kiválasztott témát minden összefüggésben érinti, hossza projekt naptól, projekt hétig terjedhet (akár 3 hetes projekt), de akár projekt-órák keretein belül megvalósulhat a tanulásszervezés is. A résztvevők számát illetően lehet tanulócsoporthoz is, de akár az egész iskola, akik a választott, életszerű téma feldolgozásának aktív részesei (Ha én megvalósítanám ezt a projektet, az egész iskola bevonásával tenném azt). A végeredményként létrejövő produktum nyilvános és hasznos. (Annak gondolom, hiszen a mai átlagdiák nélkülözi a néphagyományok, népi muzsika iránti érdeklődést, és sajnos nem nagy ismerettel rendelkezik Kodályt illetően sem.). A szociális tanulás eszközeként is számon tartható, így gyakorolhatók a mindennapi életben elvárható szociális élethelyzetek, mint a felelősségvállalás, együttműködés, vitatkozás, konfliktuskezelés, érdekegyeztetés.

A projektek csoportosíthatók:

- **tartalmuk szerint** (*tantervi* – hiszen Kodály élete szerepel a tanmenetben, *tanterven kívüli*, *vegyes*)
- **interdiszciplinaritás alapján** (*szűktartalmú*, *multidiszciplináris* – igyekeznék a legtöbb tantárgyat bevonni, kapcsolatba hozni a témával)

- **helyszín szerint** (nagyon széles a skála – iskola, hangversenyterem, életúti állomások, stb.)
- **résztevő tanulói létszám szerint** (iskola – a projektet szeretném az egész iskola bevonásával megvalósítani; *évfolyam, osztály, kiscsoport, vegyes csoport, egyéni projekt*)
- **időstruktúra szerint** (néhány óra, egynapos, többnapos, egyhetes – ezt az időtartamot érzem a legoptimálisabbnak ahhoz, hogy alaposan, de ne vontatottan és unalmasan kerüljön feldolgozásra az anyag, nagyobb egység, nem folyamatos, variált)
- **témaválasztás módja szerint** (pedagógus – oktatási célom van vele; *gyerekek, közös*)
- **produktum alapján** (tárgy, modell, játék, írásmű, előadás, felvétel, kiállítás, rendezvény, kirándulás, vita, tárgyalás, ezek kombinációja – ha megvalósul a kirándulás, vagy megtartjuk az emlékműsort, netán fogalmazást íratunk a tapasztalatokról, élményekről, több fajta végkimenetele lehet a projektnek)

A projektek megvalósításának lépései (részletek a kidolgozott projektben):

1. **Tervezés** (Téma-altéma meghatározása, csoportalakítás, differenciálás, feladatmegoldás, időterv, eszköz, gondolattérkép, munkalap, alternatív lehetőségek, konfliktushelyzetek számbavétele, iskolán kívüli tapasztalatok áttekintése, előzetes tudás, kompetenciák áttekintése, munkaformák, végproduktum számbavétele, értékelési rendszer kidolgozása). A *gondolat-térkép* egy nagyon hasznos, asszociációkra épülő „eszköz”, melyre hirtelen ötletekből kerülnek fogalmak, akár a pedagógus, akár a gyerek részéről.

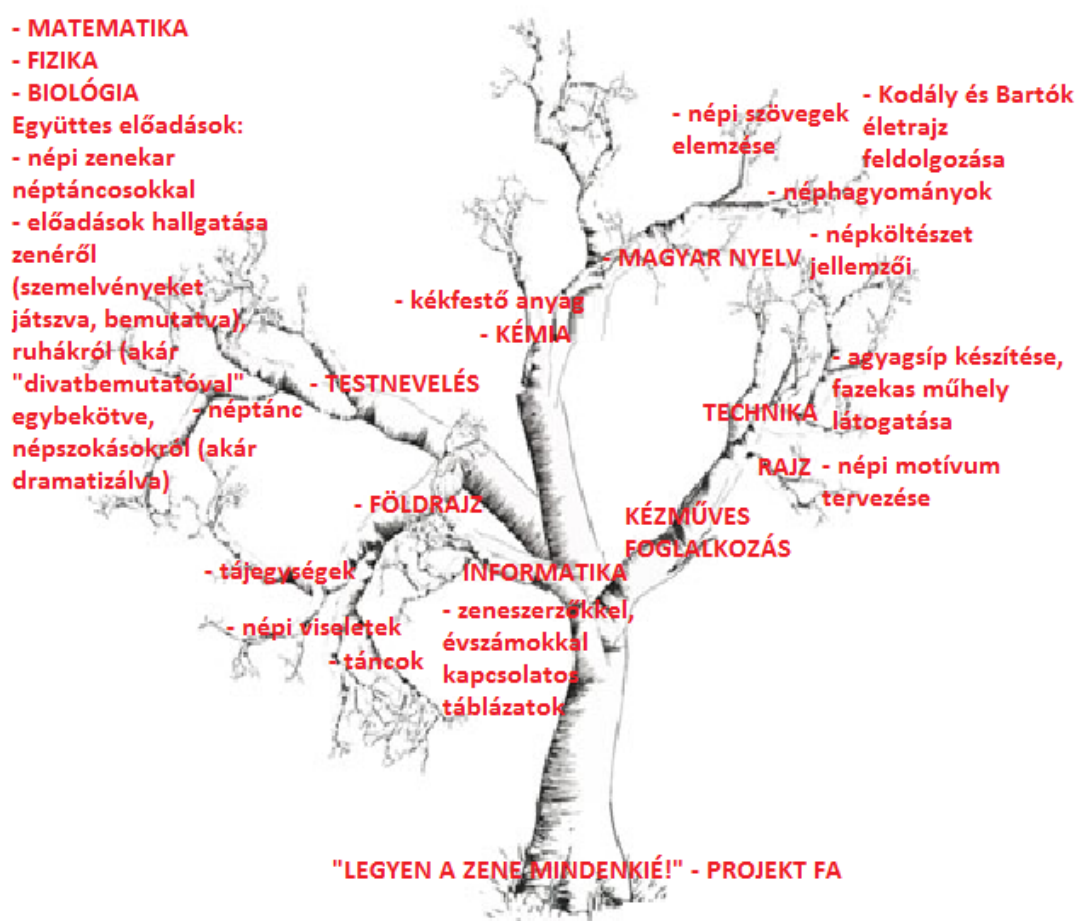
Ha például meghatározok egy zenei projektet - vagy szűkebben - magyar népzene projektet, villámötletekként jöhetnek az ehhez tartozó, kapcsolódó szavak, mint például:

- *hangszerek* (további ágak pl.: hangszertípusok),
- *táncok* (további ágak pl.: földrajzi egységenként szerinti bontás),

-zeneszerzők (népzene jellemzői, Kodály Zoltán, Bartók Béla),
 -népművészet (festészet, textilművészet...).

Ezt röviden nevezhetjük *projekt-fának* is, vagy *asszociogrammnak*, hiszen ahogy van egy főtörzsünk - a projekt címe -, úgy a különböző tantárgyakkal interdiszciplinaritást mutatva szerte ágazhat nagyon sok fő- és azt követően mellékágakra. Az alábbi példán a fő ágak – tantárgyak látható, és hogy mi az az altéma, amit a tantárgy keretein belül érintenek. Ezek persze tovább bonthatók az apróságokra. Például: ha a földrajzon belül nézem Magyarország tájait, tájegységeit, azon belül a táncokat illetően megkülönböztethetünk regionális táncokat: zalai, vasi, kalotaszegi, rábaközi, Duna menti, Tisza menti, ... De csoportosíthatjuk úgy is, hogy milyen típusú tánc: csárdás, vonulós, forgós, verbunkos, ugrós, ... Vagy éppen, hogy kik adják elő: legényes...

Íme egy példa a projektfára:

2. **Szervezés** (Az eredményes végrehajtást szolgálja. Ide tartozik a feladattal kapcsolatos tájékozódás, információgyűjtés, kapcsolatfelvétel a projektben szerepet játszó emberekkel, szervezetekkel, szülők bevonása, kivitelezéshez szükséges eszközök keresése. A mai világban nem árt, hiszen bárki ismerhet bárkit, és sajnos egy színvonalas projektet könnyen leronthat, ha éppen nincsen pénz, vagy ismeretség, aki egy adott előadást vállalni tudna. Ma persze a TÁMOP-os pénzekben belül, illetve egyéb pályázatokból lehet pénzt keríteni ilyen jellegű tartalmakra, de szemfülesnek és célorientáltnak kell lenni, kész tervvel, nem ötletekkel kell előállni.)
3. **Kivitelezés** (Általában az adatgyűjtés, témafeldolgozást és a produktum létrehozását értjük alatta. Egy egyhetes projektnél erős szervezettséget igényel, hiszen hogy egy projekt mozgalmas, érdekes legyen, frappánsnak kell lennie.)
4. **Zárás, értékelés** (Lehetővé teszi a korszerű értékelés- elgondolásokat, ha pedagógiai- projektről van szó, egyértelmű, hogy a hagyományosabb teszt-jellegű mérés a leginkább célravezető, míg az átfogóbb fejlesztési, nevelési céloknál fontos a kvalitatív értékelés, még ha a gyerek nincs is pontosan tisztában a szemponttal. Értékeléskor kikérhetjük a gyerekek, kollégák véleményét is. Sőt, érdekes megközelítést kapunk, ha az eddig nem zenekedvelő, illetve zenéhez nem „értő” diákok véleményét kérjük ki.)

A tantervben és a projekteknél is meg kell határoznunk a nevelési célokat, azok megvalósítására szolgáló hatásrendszert, személyi, tárgyi, szervezeti feltételeket, és az eredményesség megállapításának módját.

Fontos hangsúlyozni, hogy a tantervek, tanulási folyamatok nyílt, illetve zárt mivolta közül természetesen a nyílt oktatás érvényesül első sorban a projekt módszernél. A horizontális- vertikális rendezési módok közül pedig a vertikális élvez

előnyt, hiszen itt nyílik lehetőség a tartalmilag kapcsolódó tantárgyak összefűzésére, tehát a tantárgyközi koncentráció megvalósítására. A NAT által behatárolt százalékos elosztások, a tanórák pontos beosztása évfolyamokra, a helyi intézmény saját hatáskörébe tartoznak. A szerkesztés azonban némileg változhat, új variációk képződhetnek, ha a tanítás projekt, illetve epochális rendszerbe szerveződik. Ilyenkor az kibővíthet a célok, produktumok, szervezési rendszerek megjelölésével.

Ahogy azt már a téma elején is említettem, a tanárnak facilitátor szerepe van, az „első az egyenlők között” elvet követi. A hierarchikus szerepet a kooperatív viszonyok váltják fel. Sokoldalú tevékenységeket kínál, hogy az eszközökkel, részterületekkel sokoldalú képességfejlesztés is megvalósuljon.

A csoportalakításnál - akárcsak a kooperatív technikáknál - nagyon fontos a létszám. A négy fős csoport legideálisabb, de minimálisan három fős legyen, mert itt még érvényesülnek a szerepek, feladatkörök, míg kisebb létszámnál páros munkáról beszélünk, nagyobb létszámnál pedig nem egyenlő a teherelosztás és az ismeretanyag elsajátítása. Másik szempont szerint a heterogén csoportalakítás a legoptimálisabb, mert ilyenkor tudnak a gyerekek egymástól tanulni. Célszerű a kooperatív módszereknél megismert feladatköröket kiosztani, mint: irányító, jegyző, rajzoló és beszámoló, valamint váltogatni ezeket a szerepeket, így különböző készségek fejlesztésére is sor kerül, s így máris összefüggést teremtettünk a kompetencia témakörével is. Ének-zenél ezek a csoporton belüli feladatok kicsit másak, de bizonyos témakörök feldolgozásánál itt is lehet alkalmazni ezeket a szerepeket, amennyiben például egy népszokás, népi ruha, vagy néptánc eredetét, történetét dolgozzuk fel.

A projektoktatás azt a nehézséget is segít felülmúlni, ami a tananyag használhatóságában rejlik. A produktummal előttünk áll egy végcél. A tanulás, a munka, az anyag, ennek a célnak az elkészüléséhez vezető út, szóval eszköz. Ezáltal nem öncélú a tanulás.

Egy hetes „Legyen a zene mindenkié!” projekt 2012.

A projekt célja:

A zene megszerettetése, sokszínűségének megismertetése az általános iskolai korosztállyal, zenei élményszerzés

Ideje: Március 4-8-ig (Kodály halálának évfordulója: március 6.)

Készítette: Luif- Nagy Szilvia

A projekt célja:

- Megismerkedtetni a tanulókkal a zenei világ sokszínűségét
- Interdiszciplináris kapcsolatok teremtése más tantárgyakkal
- Hangszerek, néphagyományok, kézműves technikák, mozgásformák megismertetése a tanulókkal
- Érdeklődés, zene iránti pozitív attitűd kialakítása
- Zenei képességek fejlesztése (hallás, ritmusérzék)
- Zenei intelligencia fejlesztése
- Zeneiséghez kapcsolódó kompetencia- területek fejlesztése
- Mozgáskultúra fejlesztése

Módszerek:

- Filmvetítés
- Kézműves foglalkozás
- Előadás
- Tanulói beszámoló
- Játék
- Vetélkedő
- Kiállítás
- Projektmódszer
- Multimédiás anyag készítése

A témahét előkészítése:

A tanévnyitó értekezleten kijelölnék a projekt felelősét és témáját. Egy utána következő nevelőtestületi értekezleten ismertetném a témahét címét, és megkérném az osztályfőnököket, hogy mérjék fel a gyerekek körében, hogy ők mit értenek a cím alatt és milyen előadások érdekelnék őket.

Azután felvenném a kapcsolatot azokkal a személyekkel, akik ebben tudnak segíteni. Mindenki elmondaná a véleményét és kiegészítené a saját ötletével. Megbeszelnék kinek mi lesz a feladata.

A legfontosabb feladat annak megbeszélése, hogy a projekt nyitónapjára milyen előadást vagy foglalkozást tervezünk az osztályoknak. A zalaegerszegi KISZÖV néptáncgyűttesből több tagot ismerek, akiket felkérnék, hogy különböző tájak népviseleteiben, élő népzenere tartsanak egy táncbemutatót, egy rövid ruhaismertetővel egybekötve, őket követően pedig a népzenei kiségyüttes mutatná be a hangszereit. A délelőtti összetett programsorozatként képzelem el, hiszen különböző tánclépéseket lehetne megtanítani a gyerekeknek, illetve lehetne szervezni egy táncházat. A megnyitó után természetesen ismertetném a projekt címét, annak pontos jelentését és a programot. Szervezési feladatnak számít továbbá a fényképek, videók készítésének megszervezése is, melyre a helyi, Egervári Televízió operatőrét kérném fel.

A projekt előtti szülői értekezlet:

A szülőket tájékoztatnám a témahét programjáról és megkérném őket, hogy népi ételekkel, vagy tájegységekre jellemző ételekkel segítsék a munkánkat (pl.: „Alföldi töltött káposzta” – és lenne az alföldi táncoknál egy pár falatos kóstoló, vagy például a szatmári táncoknál almás pitét lehetne enni, hiszen a Szabolcs-szatmár-bereg megyei magyar alma nagyon híres, stb...). Továbbá bármilyen ötletet, segítséget szívesen fogadnák tőlük.

Előkészületek:

Mivel egy ilyen projekt hét iskolai rendezvény, természetesen bevonnám a kollégáimat is. Együtt megbeszelnénk, ki mit tud elképzelni a projekthez, miután én felvázoltam az elképzeléseimet, és utána ők lennének a felelősei annak a részterületnek.

Pl.:

ének szakos (én)

- kapcsolat felvétele a néptáncegyüttessel és a népi zenekarral, hangszerekről, Kodály életéről áttekintés

technika szakos

- kékfestő kézimunkához, egyszerűbb népi hangszerekhez anyagok beszerzése

földrajz szakos

- tájegységek jellemzőinek áttekintése (órai anyagként való feldolgozása)

magyar szakos

- Kodály életrajz feldolgozása, népdalok szövegeinek elemzése, népköltészet jellemzői

nyelv szakos

- más népek népdalainak, néphagyományainak áttekintése

testnevelés szakos

- mozgásformák áttekintése, táncnál való segítség, kapcsolattartás a táncegyüttes tagjaival

történelem szakos

- a néptánc, népi ruházat korának ismertetése (Kik éltek ekkor? Politikai helyzet, világpolitika, korszak jellemzői, stb)

informatika szakos

- digitális kompetenciával összefüggésbe hozható feladatok kitalálása

matematika, kémia, fizika szakos

- kiállítás megszervezésében, programokban való segítség

A témahét lezajlása:

Az **első napon** a projektnyitó zajlana le a táncházzal, népi ruhaviseletek bemutatásával. Alsó és felső tagozatnak külön, hiszen a különböző korú gyermekek mozgáskultúrája nem azonos, más nehézségű tánclépések taníthatók meg nekik. Amíg az alsósok táncolnának, addig a felsősök hallgatnának egy kiselőadást a régi időkről, népzeneről, Kodályról, életéről, érdekességekről, majd csere.

Délután a napköziben, illetve a felsősöknek osztályfőnöki órán a hallottakkal kapcsolatban ki lehetne tölteni egy érdekes, játékos feladatsort.

A **második napon** a tanórai kereteken belül mindenki megvalósítaná a saját tantárgya által felkínált lehetőségeket, amelyek Kodálllyal és a népzenevel összefüggésbe hozhatók.

Egy-két órás összlétszámi programként el tudnék képzelni egy népi hangszerkészítő bemutatóját arról, hogy hogyan készít el egy hangszert, vagy különböző hangszereket mutatna be úgy, hogy játszana rajtuk. Közben természetesen az iskolarádióban vagy egyéni foglalkozások alatt is népzene szólna - akár a Kodály-féle felvételben -, hogy hallják hogyan énekelték anno, vagy a vegyes illetve női kari feldolgozások formájában. (Az interneten kutakodva találtam: Horváth Károly "Zalai népzene - népi hangszerek" címmel tart előadást, tehát lehetne kit hívni a témában előadónak.)

A **harmadik napon** az előzőhöz hasonlóan lehetne egy közös foglalkozás: például népdalok éneklése - ez persze előkészületeket igényel már jóval korábban az ének-zenei tanórákon, hiszen egy repertoárt ki kell alakítani - pár hangszer kíséretével, illetve anélkül. Lehetőséget teremteni arra, hogy a gyermekek átéljék, miképpen megvalósul meg a Kodály által oly nagyra tartott közös éneklés.

A **harmadik nap** délutánján lehetne szervezni egy kirándulást Zalaegerszegre a falumúzeumba, ahol előre kiosztott szerepek alapján, vállalkozó kedvű gyermekek eljátszhatnának néphagyományokat (locsolkodás, regölés, pünkösdölés, Lucázás...)

Lehetne keresgélni olyan helyeket, ahol bemutatnák a gramofon működését, nagy szerencsével akár még olyat is, amivel lehet felvenni hangot, hogy bemutathassák azt a folyamatot, amivel Kodály és Bartók dolgoztak.

A **negyedik napon**, a délelőtti folyamán játékos népdalfeladványokat oldhatnának meg a tanulók, melyhez használhatnánk a digitális tananyagokat, így a sorszerkezetes, dallam-cím párosításos, életrajz kiegészítő, zenefelismerős, stb. feladatokat, melyeket csoportmunkában végeznének a gyerekek.

Az alsósoknak lehetne olyan feladat, hogy a tanult ritmusokat, hangértékeket kottáról fel kell ismerni, vagy egy lejátszott, elénekelt népdalban fel kell ismerni (szinkópát, éles- nyújtott ritmust...). Egyszerűbb, nekik való hangszereken kell őket játszani (pl.: xilofon, vagy csengettyű).

Délutáni elfoglaltságként lehetne csinálni egy koncertlátogatást, mely a zalaegerszegi zsinagógában elég sok van, és akad köztük Kodályt feldolgozó is.

Az **ötödik napra**, a záró rendezvényre a gyerekek adhatnának egy koncertet a tanároknak, és fordítva is (!), lehetne készíteni egy kiállítást rajzokból, írásokból, fogalmazásokból, hogy kinek mit jelentett, hogyan tetszett a projekthét, stb., illetve lehetne egy közös, táncos, együtt éneklős „Záró - partyt” szervezni.

A projekthét zajlása közben meg lehetne hirdetni egy pályázatot, „Népdalíró” címmel, hiszen ének-zenéből megtanultuk a stílusjegyeket, a visszatérő formát, a szótagszámot, stb., s ezek tudatában próbálkozhatnak népdalt írni. Persze adott szempontok segítségével (pentaton hangkészletű legyen, vagy adott ütemmutatóval, ütemszámmal, formában készüljön).

Egyéb megjegyzések a projekt lezajlásával kapcsolatban

A projekt figyel arra, hogy a nyelvi és kommunikációs, a digitális, és a művészeti kompetencia is előtérbe kerüljön. A konkrét, elsajátítható ismereteken kívül készségeket, és képességeket is fejleszt a gyerekekben.

A projekt a kirándulások és délutáni programok által kilép a hagyományos osztály munka keretéből.

A bemutató szellemi és anyagi produktummal is jár, hiszen énekelnek és kézműveskednek is a tanulók.

Témaválasztás: általam, mint szervező

Tervkészítés: a gyerekekkel és kollégákkal közösen vesszük sorra az ötleteket

Szervezés: fő pontokat én szervezem, és alfeladatokat osztok ki a kollégáknak

Adatgyűjtés: belépők (koncert, skanzen), árak (előadók), stb.

A téma feldolgozása: a tantárgyi jellegzetességeknek megfelelően, osztály és iskolai kereteken belül, együttes és egyéni foglalkozásokon

A produktum összeállítása bemutatható formában: a rajz és technika szakos kolléga felelőssége a kiállítás megszervezése, a magyaros kolléga válogat a fogalmazások közül, én, énekes szaktanárként pedig a közös dalolást szervezem meg .

A projekt értékelése: kollégák és diákok által (a készülő fogalmazások is egyfajta értékelések)

A produktum bemutatása, nyilvánossá tétele: a záró rendezvényen, ahova természetesen be lehet hívni önkormányzati képviselőket, polgármestert vagy bárki érdeklődőt, hiszen a táncot mindenki szereti.

A projekt zárását követő tevékenységek: dokumentációk, anyagi elszámolás, stb.

A projekt a csoportosításokat illetően: tantervi, multidiszciplináris, sokhelyszínű, iskolai szintű projekt, egy hetes időtartamú, pedagógus által választott téma, táncos, kiállítási záró produktum.

A digitális tananyagokról

Ha már végig vettük a három fő modern pedagógiai irányvonalat, pár gondolat erejéig szeretnék kitérni a szintén preferált, úgy nevezett IKT eszközök használatára, ami bár inkább eszköz, mint módszer, de a jelenkor ének-zene oktatásának egyik igen specifikus és érdekes segédlete. A TÁMOP-os pályázatok körében sok lehetőség nyílt az iskoláknak és a pedagógusoknak a termékek beszerzésére, pedagógus-továbbképzések megpályázására, s ez által az új típusú ismeretek elsajátítására. Ma már minden tankönyvcsomag mellé a zenehallgatási anyagokon kívül adnak digitális tananyagot is. Ezzel persze a digitális kompetencia erősíthető, hiszen sokszor a gyerekek készség szinten alkalmazzák az ismereteket, és nem probléma nekik, hogy a projektort a lappal és a digitális táblával összehozzák, a digitális tollat bekalibrálják, ugyanis rendelkeznek azzal a kompetenciával, hozzáértéssel, amellyel ez a mai világban már nem gond. Elsajátítottak alapvető digitális ismereteket, mellyel kapcsolatos új ismeretek szinte önkényesen épülnek „ragadnak” rájuk.

Ebben a világban, bár Kodály a természetességet, a személyes élményt, és az életszerű, élethű bemutatást részesíti előnyben, mégis – sajnos – a diákok nagy részét jobban megfogja, ha a tanórát a pedagógus valamilyen interaktív, digitális eszközzel színesíti.

Nem minden leckéhez található digitális tananyag ⁸, s olyan is van, amihez csak kevés feladat tartozik, mégis az a pár perc, amíg ezzel foglalkoznak a diákok, motiváló jelleggel hat az óra egészére. A tananyagokat áttanulmányozva főleg elméleti, ismétlődő jellegű feladatokat, szolmizációs példákat találunk. Az életszerű bemutatást és tanár általi tapasztalatszerzést nem zárja ki a programok alkalmazása, hiszen a tanuló népdalt éppúgy el tudja énekelni a tanító/tanár, míg a népdal korabeli videóval történő lejátszása az újdonság erejével hat.

Az áttanulmányozott digitális tananyagok alapján a leggyakrabban előforduló feladattípusok:

⁸ Digitális tananyagok: Juhász Gábor: Ötödik daloskönyvem, Apáczai Kiadó, 2008
Juhász Gábor: Hatodik daloskönyvem, Apáczai Kiadó, 2008
Juhász Gábor: Hetedik daloskönyvem, Apáczai Kiadó, 2008
Juhász Gábor: Nyolcadik daloskönyvem, Apáczai Kiadó, 2008

- Kép és funkció párosítása (ismerje fel, hogy melyik hangszer, népi eszköz mire való)
- I-H feladatok, elméleti háttérismeretekkel (életrajzok, elméleti anyagok számon kérése)
- Sok leckénél találhatók érdekességek, illetve olvasmányok, amik többnyire háttérismereteket tartalmaznak
- Sok feladat tartalmaz 2 szólamú gondolkodást fejlesztő feladatokat, továbbá ütemvonalak pótlását, ütemmutató megállapítását, ami nagyon jó, hiszen Kodály is azt mondta, hogy előbb legyen a ritmuskészség fejlesztése, s csak utána a dallami ismeretek. Található még feladat a mérő megerősítésére, ritmuselvonásra, ütemsúlyok jelölésére is.
- Sok feladatban fordul elő a sorszerkezet megállapítása, ahol már a népdal elemzési szempontjai jönnek elő.
- Képeket és videókat mutat népi hangszerekről, és régi énekes felvételekről, amik az érdekesség erejével hatva motiválja a gyerekeket.
- Az önálló kottázás a belső zenei memóriát fejleszti, ami nagyon jó feladattípus, csakúgy, mint a cím és kottakép párosítása- típusú feladatoknál, vagy az összekevert kottasorok rendbe rakásánál, hiszen ezek által a belső hallás fejlődik.
- A térképen való keresgéléssel, a helyszínek és csaták párosításával megvalósul a projekt-oktatás is, hiszen az énekóra keretein belül előjönnek történelmi, földrajzi, és egyéb ismeretek is.
- Nagyon jók a keresztrejtvények, hiszen zeneelméleti, népi hangszeres, személyekkel, eszközökkel és népdal befejezésekkel kapcsolatos ismeretekre is rákérdez.
- Hallásfeladatoknál előfordul még a hangközkeresés is, de Kodálynak nagyon tetsző módon, lefelé is fel kell tudni ismerni őket.

Megállapítható tehát, hogy bár a digitális kompetencia részeként értelmezhető IKT eszközök nem jelenhettek meg a Kodály- koncepcióban, hiszen nem is voltak akkor még, de az a 21.sz. generáció sem az, akit annak idején Kodályék esetleg elképzeltek. Így – bár számára idegen lenne ez a terület – én személy szerint hasznosnak ítélem meg, mert – sajnos, vagy sem – de a mai világban szükség van arra, hogy a

gyerekeket olyan eszközzel motiváljuk, amiiben otthon vannak, ami része a mindennapi életüknek. S manapság, mikor elég nagy a hiperaktív, viselkedési, magatartás-zavaros gyerekek száma, kellenek olyan eszközök, melyekkel tovább fenntartható az ilyen gyerekek figyelme. Mindamellett hangsúlyozom még egyszer, hogy a feladatok jók, és nagy többségükben megfelelnek a Kodályi- alapelveknek, sokszínűségük, érdekességük révén a gyermeki figyelmet segítik és inspirálják.

Zárszó

Leszögezhetjük, hogy a Kodály-koncepció elméleti, gyakorlati sajátosságai mind magukban hordozzák a mai fő pedagógiai modern irányvonalak lényegi vonásait. Kodály már annak idején is élt a *kooperációval*, a *kompetencia- fejlesztéssel*, és a *projektoktatás* fő vonásaival is, csak akkor még ezeket nem így nevezték. Így aztán megállapítható, hogy ezek az irányvonalak inkább azokon a területeken, azokban a tantárgyakban hoztak újdonságot, ahol eddig a frontális osztálymunka volt jelen, és a hagyományos osztály- tanító/tanár módszerekkel dolgoztak, ahol a tanár/tanító az elsődleges irányító szerepet töltötte be. Helyt álló tehát a régi mondás, miszerint: „Nincs új a Nap alatt!”.

Érdekes volt a dolgozat összeállítása, hiszen a modern pedagógiáknak még nincs olyan széles körű irodalomjegyzéke. Ennek ellenére a főiskolai jegyzetek nagyon részletesek és lényegre törőek voltak. Minden fontos ismeret szerepelt bennük – példákkal együtt – mely az adott pedagógiai rendszer megismeréséhez szükséges. Ezzel szemben Kodály Visszatekintése folyékony, élvezetes, gyakorlatorientált olvasmány voltak, és érdekes feladat volt ezek egymásnak történő megfeleltetése, sőt, saját ötletek hozzáfűzése.

Élveztem a dolgozat írását, sok érdekes információra tettem szert, melyeket majdani munkám során nem csak ének-zenéből, hanem tanítóként bármilyen más tantárgyban tudok majd alkalmazni. Ha egyszer az ének-zenében ezek jól működő tendenciák és más tantárgyaknál hiányoznak, úgy jelen ismeretek birtokában képes leszek saját óráimon megreformálni a módszereket.

Összeállt egy egységes kép a fejemben a modern pedagógiákról és alkalmazhatóságukról, s ezeket igyekszem majd kamatoztatni is

Mivel elképzelés szintjén rá voltam kényszerítve a projekt körülbelüli tervének kialakítására, ténylegesen elgondolkoztam bizonyos ötletek megvalósítási lehetőségein, s mivel konkrét tervek születtek, zalaegerszegi és környékbeli kivitelezhetőséggel, nagy valószínűséggel igyekszem majd gyakorlatban is megvalósítani őket, ezáltal is közelebb hozni a gyerekekhez, kollégákhoz (!) a népzene világát.

Bibliográfia

Barkóczy Ilona–Pléh Csaba. Kodály zenei nevelési módszerének pszichológiai hatásvizsgálata. Kecskemét: Kodály Intézet, 1977.

Beyer István: Zenei nevelés az általános iskola alsó tagozatában, Partitúra Stúdió Bt, Győr, 2006

Csillagné dr. Gál Judit – Kerecsényi László: Ének-zene tanítás az alsó tagozatban, egységes jegyzet – kézirat, Tankönyvkiadó, Budapest, 1985

Digitális tananyagok: Juhász Gábor: Ötödik daloskönyvem, Apáczai Kiadó, 2008

Juhász Gábor: Hatodik daloskönyvem, Apáczai Kiadó, 2008

Juhász Gábor: Hetedik daloskönyvem, Apáczai Kiadó, 2008

Juhász Gábor: Nyolcadik daloskönyvem, Apáczai Kiadó, 2008

Dobszay László: Kodály után. Kecskemét, Kodály Zoltán Zenepedagógiai Intézet, 1991.

Dolinszky Miklós: „A Kodály-pedagógia”. Parlando 49/6 (2007): 13–20.

Fábián Katalin: Tevékenységközpontú óvodai nevelési program, Miskolc, 1996

Forrai Katalin: Ének az óvodában, Zeneműkiadó, Budapest, 1974

<http://pszk.nyme.hu/letolthetodokumentumok/viewcategory/32-kepzk-kepzes-tananyagok>

<http://pszk.nyme.hu/letolthetodokumentumok/viewcategory/32-kepzk-kepzes-tananyagok>

<http://pszk.nyme.hu/letolthetodokumentumok/viewcategory/32-kepzk-kepzes-tananyagok>

<http://www.ofi.hu/tudastar/ptk-enek-zene-programok/kooperativ-tanulas>

Kis Jenőné dr. Kenesei Éva: Alternatív lehetőségek a zenepedagógiában. Budapest, Tárogató Kiadó, 1994.

Kodály Zoltán: Visszatekintés, Összegejtött írások, beszédek, nyilatkozatok I., Zeneműkiadó Vállalat, Budapest, 1964

L. Nagy Katalin: „Az ének-zene tantárgy helyzete és fejlesztési feladatai”. Új Pedagógiai Szemle 52/11 (2002): 73–80.

L. Nagy Katalin: „Zenei nevelés – 2000. Kihívások előtt az ezredforduló zenetanítása”. Iskolakultúra 6/12 (1996): 3–11

Pappné Vencsellői Klára: Ének- zene tantárgypedagógia az alsó tagozatban éneket tanító pedagógusok számára, Pedellus Tankönyvkiadó, 2007

Szőnyi Erzsébet: Zenei nevelés a XX. században. Budapest, Tankönyvkiadó, 1988

Tartalomjegyzék

Bevezetés	2
Kooperatív tanítási technikák.....	3
Kompetencia alapú oktatás.....	13
Projektoktatás	24
Egy hetes „Legyen a zene mindenkié!” projekt 2012.	33
A digitális tananyagokról.....	40
Zárszó	42
Bibliográfia	44